

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-76>

УДК 338.64:634

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

THEORETICAL BASICS ENTERPRISES COMPETITIVENESS IN THE GARDENING INDUSTRY IN MODERN CONDITIONS

Чіков Ілля Анатолійович

доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри,
старший науковий співробітник,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2128-5506>

Ковальчук Петро Петрович

аспірант,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8727-1464>

Chikov Illia, Kovalchuk Petro
Vinnytsia National Agrarian University

Стаття присвячена вивченню теоретичних питань щодо конкурентоспроможності підприємств у одній із галузей АПК – садівництва в сучасних економічних кризових умовах, що виникли у результаті світової економічної кризи через пандемію COVID-19 та військову агресію росії на територію України. Визначено, що ця категорія вивчається вченими світу та України давно, але в умовах, що склалися, виникло надто багато нових проблем, вирішувати котрі можна за допомогою нових методів, в основі яких є використання інформаційних технологій та методів і інструментарію цифрової економіки, використовуючи котрі, поставлені проблеми вирішуватимуться значно швидше. Показано, що за період 2022-початок 2024 рр. дослідження в цьому напрямі, а особливо в галузях АПК, з врахуванням нових умов, майже не проводилося. Авторами вивчені фактори впливу на конкурентоспроможність садівничих підприємств, та підприємств АПК та додані нові, котрі набирають більшої вагомості у нових умовах господарювання.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємств, інформаційні технології, цифровізація, фактори впливу, АПК, галузь садівництва.

There are theoretical issues regarding the competitiveness of enterprises in one of the branches of the agricultural industry – horticulture in modern economic crisis conditions, which arose as a result of the global economic crisis and military aggression in Ukraine are research in the article. Authors determine that the category of competitiveness and its separate area – competitiveness of enterprises - have been studied by leading scientists of the world and Ukraine for a long time, but in the current conditions, too many new problems have arisen which need to be solved using new methods and tools based on the use of information technologies used in the economy, as well as methods and tools of the digital economy. By applying them, the problems that have arisen will be solved much faster. In recent decades, a number of other problems have arisen that also need to be addressed urgently: the effects of climate change, natural disasters, local military conflicts, etc. It is shown that in the period 2022 – early 2024, almost no research in this area, and especially in the agro-industrial complex, was conducted, taking into account the consequences of the pandemic and military aggression. The article presents some of those that are directly related to the study of the category of competitiveness in the agricultural sector of Ukraine's economy, but not all of them study the impact and consequences of new challenges in the Ukrainian economy. It is noted that many scientists, graduate students and undergraduates actively study and discuss new challenges at scientific conferences, where they also look for and propose solutions to problems. The authors show that in order to find ways to solve new problems, it is necessary to study the factors that affect the competitiveness of enterprises, which will form the basis for solving new challenges. The article examines the internal and external factors of influence on the competitiveness of horticultural enterprises and agricultural enterprises and adds new ones that are gaining more importance in modern economic conditions. Studying them and using them in economic activity will make

it possible to influence the increase in the level of competitiveness of both the enterprises of the agro-industrial complex of the agro-industrial complex of Ukraine and its individual branches, such as horticulture.

Keywords: competitiveness of enterprises, information technology, digitalisation, factors of influence, agro-industrial complex, horticulture industry.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки АПК України характеризується жорсткою конкуренцією на всіх без винятку ринках, що робить питання забезпечення конкурентоспроможності підприємств пріоритетним. В таких умовах виживання та успішний розвиток підприємств будь-якої галузі, особливо тих, що мають специфічні умови виробництва, як, наприклад, галузь садівництва, котра також переживає період трансформації та адаптації до нових економічних умов, можливі лише за умов високої конкурентоспроможності.

Поняття конкурентоспроможності як категорії вивчається науковцями та практиками уже досить давно, проте при зміні умов господарювання, змінюються і фактори, що впливають на конкурентоспроможність, а значить виникають нові аргументи, котрі необхідно враховувати в економічній діяльності підприємств, особливо суттєвим є застосування сучасних інформаційних технологій, що використовується для передавання, поширення інформації, розвитку цифрової економіки і в галузях АПК. Тому ми вважаємо, що вивчення теоретичних аспектів конкурентоспроможності підприємств у новітніх умовах дозволить сформулювати чітке розуміння сутності цього поняття та визначити ключові фактори, що її визначають, а значить, знайти шляхи підвищення рівня конкурентоспроможності навіть у окремо взятій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання, що пов'язані із вивченням та оцінкою конкурентоспроможності вивчали як зарубіжні вчені, так і українські. Зокрема, І. Ансофф (позиціонування товару на ринку), П. Друкер (теорія про інноваційну економіку і підприємницьке суспільство), Ф. Котлер (систематизація всіх знань з маркетингу), М. Портер (теорія конкурентних переваг країн) – вчені світового рівня, дослідження котрих лягло в основу вивчення власне ідеї конкурентності. Серед вітчизняних вчених вагомими є праці Мануйловича Ю. М. (сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства) [1], Семікіної М. В. [2], Смірнова О. О. (конкурентоспроможність персоналу підприємства) [2], Павлової В. А. (оцінка та стратегія забезпечення) [3] та інших вчених, котрі приді-

лили значну увагу у вивченні означеного нами питання.

У сучасних економічних дослідженнях існує багато теоретичних підходів до визначення конкурентоспроможності. Її визначають, за головною ідеєю, як здатність підприємства виробляти та реалізувати товари та послуги, котрі задовольнятимуть потреби споживачів краще, ніж товари та послуги, що є у конкурентів, або, наприклад, робиться акцент на здатності підприємств згенерувати прибуток та утримати конкурентні переваги на ринку. В останні роки багато вчених та практиків зосереджували свою увагу на вивченні питань відповідно періоду їх дослідження, проте нові умови, що виникли у світі в останні роки, породжують нові питання у вивченні цієї категорії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Якби глибоко не було вивчене те чи інше питання, проте при зміні зовнішніх чи/та внутрішніх умов якими є: глобалізація та цифровізація економіки, глобальне потепління, світова криза, котру викликала пандемія COVID-19, військова агресія росії на територію України, виникає нова група факторів, вплив котрих докорінно змінює уявлення про категорії, поняття, що вважалися стабільними та утвердженими. Такою є дефініція «конкурентоспроможність» – категорія, що вивчалася протягом тривалого періоду часу, а нові виклики, що відбуваються останні декілька років, призвели до появи і нових напрямів у її вивченні.

Формулювання цілей статті. Головною метою нашого дослідження є вивчення теоретичного підґрунтя, що дасть можливість зрозуміти поняття конкурентоспроможності у діяльності підприємств, зокрема, підприємств галузі садівництва, та питань її (конкурентоспроможності) адаптації до мінливих умов у сучасній теоретичній та практичній (в т.ч. цифровій) економіці. Визначивши об'єктом нашого дослідження підприємства галузі садівництва, зосереджувати увагу досліджень та виявляти особливості ведення господарської діяльності будемо більше саме на господарствах цього напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові виклики, що спричинені змі-

нами у світовій економіці за останні два-три десятиліття, посилення процесів глобалізації призвели до докорінної зміни моделей власне розвитку. Якщо вивчення конкурентних переваг продукції почалося більше сотні років тому такими відомими світовими вченими як А. Маршал, М. Портер та іншими всесвітньо-відомими вченими, то за період, що пройшов з того часу, вчення про конкурентоспроможність досягло значних успіхів, хоча і зазнало суттєвих змін, проте процес будь якого удосконалення не можна назвати завершеним ніколи, тому що з'являються нові виклики, котрі провокують нові проблеми та пошук шляхів їх вирішення.

Конкурентоспроможність – категорія, котра чи не найбільше вивчається у сучасній економічній літературі [4]. У даній науковій роботі ми проаналізуємо такий досвід українських вчених-дослідників за останній період з питань визначення конкурентоспроможності підприємств під впливом викликів сучасності.

Серед великої кількості напрямів у вивченні конкурентоспроможності, у своїх дослідженнях ми вивчатимемо конкурентоспроможність підприємств в умовах, що різко змінюють економічний їх розвиток. У класичному розумінні – конкурентоспроможність підприємства – це його здатність виробляти та реалізовувати (продавати) продукцію – товари та послуги, яка за своїми якісними та ціновими характеристиками відповідає потребам та очікуванням споживачів, ринку які відповідають потребам, за цінами, не нижчими за ціни конкурентів, і при цьому отримувати прибуток та переважає аналогічні пропозиції конкурентів. Як вплинуть нові умови господарювання, які створилися в умовах сьогодення на сучасне розуміння категорії конкурентоспроможності підприємств, визначимо у процесі дослідження.

Одним з перших фундаментальних досліджень з питань конкурентності були проведені Майклом Юджином Портером, а перша відома світу його праця вийшла у 1976 р. За період майже 50 років вивчення питань конкурентоспроможності набуло широкого розповсюдження в світовій економічній теорії та практиці, виокремилися нові напрями, розділи, проблеми. Великого значення набули питання галузевої конкурентоспроможності як великих окремих галузей економіки, так і їх структурних складових, наприклад, конкурентоспроможність галузі садівництва, вивченню якої ми присвятили своє дослідження.

Гончарук І. В., Томашук І. В. [5; 6] та Хаєцька О. П. [7] доводять, що використання нових технологій, послуг, методів управління для якісних змін у технічній та організаційній політиці підприємства є основою стратегії його економічного розвитку, що створює конкурентні переваги. Також вони вказують, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності та розробка заходів, спрямованих на ефективне використання виробничих і фінансових ресурсів слугує рушійною силою соціально-економічного прогресу та є основою конкурентоспроможності аграрного бізнесу.

Автори Кононенко Р. та Яцун А. також зосереджують дослідження на аналізі ключових аспектів конкурентоспроможності в контексті аграрного бізнесу, вказуючи, що значущість теми конкурентоспроможності у діяльності агропідприємств ними висвітлюється як центральна. Вони подають поняття та стратегічне значення управління конкурентоспроможністю в агросекторі, виявляючи головні елементи та методи, які формують стійку конкурентну позицію сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах [8].

У статті [9] автори досліджують основні проблеми конкурентоспроможності аграрних підприємств України під час воєнного стану, ними здійснено аналіз функціонування аграрних підприємств в умовах війни на основі SWOT-аналізу, а також проаналізовано динаміку випуску продукції рослинництва та тваринництва, вартісної структури сільського господарства.

В наступній роботі автори Багорка М. та Юрченко І. розглядають основні проблеми сучасного функціонування аграрних підприємств, визначають роль маркетингових конкурентних стратегій, вони представили базові конкурентні стратегії та алгоритм їх розробки, сформулювали дієві пропозиції їх удосконалення [10].

Автори наукових розробок [11; 12; 13] показують перспективність вивчення категорії конкурентоспроможності аграрних підприємств у сучасних умовах та застосування нового інструментарію, що базується на засадах інформаційних технологій та цифровізації. Зокрема, застосування аналітичних інструментів та штучного інтелекту дозволяє враховувати множину факторів, які впливають на конкурентоспроможність, враховуючи специфіку аграрного сектору економіки та вплив глобалізаційних процесів.

Найвагомішими є два виклики сучасності, що різко вплинули на рівень конкуренто-

спроможності української продукції, причому ці показники залежать не від уміння вести господарську діяльність, а значною мірою від подій зовнішнього характеру: пандемії COVID-19 та військової агресії росії на Україну (причому цей фактор значно суттєвіший). Приведемо наочний приклад такого впливу: з початком російської війни проти України з різних причин відбулося різке зменшення обсягів експортно-імпорتنих операцій (рис. 1), зрозуміло, що ця тенденція продовжилася і у 2023 році. Проте на фоні таких змін вченим більш швидко необхідно винаходити шляхи щодо вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

На конкурентоспроможність підприємств АПК, в т.ч. галузі садівництва, впливає велика кількість факторів, котрі можна поділити на дві групи – внутрішні та зовнішні. У науковій літературі існує декілька різновидів класифікацій за цими групами [15; 16; 17]. Виходячи з потреб нашого дослідження, ми вважаємо, що виділена нами класифікація заслуговує більш глибоке вивчення (табл. 1).

Варто звернути увагу на те, що до внутрішніх факторів ми віднесли ті, що формують окремі потенціали підприємств. Саме потенціал господарств має можливість формувати вплив на рівень конкурентоспроможності підприємства.

У теоретичному дослідженні важливими є також фактори впливу на об'єкт дослідження,

у нашому випадку це – конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Зрозуміло, що дослідження в цьому напрямі також проводилися досить значні, ми скориставшись ними, додамо деякі елементи (табл. 2).

Фактори, що формують сьогоdnішній рівень конкурентоспроможності підприємств, в тому і числі і аграрної економіки, на нашу думку, необхідно виокремити. Не припинюючи ролі таких важливих факторів, котрі входять до ресурсного потенціалу: виробничий, маркетинговий, фінансовий, кадровий, інноваційний потенціали, нову нішу займають інформаційні технології (за допомогою яких здійснюється збирання, обробка, поширення інформації), логістика (особливого значення набувають питання переміщення товарів за логістичними ланцюгами) тощо [12; 19].

Звертають на себе увагу фактори негативного впливу. На жаль їх уникнути не можна, але, вивчивши, є можливість якщо не уникнути, то зменшити силу впливу, серед них найпроблемніші: наслідки пандемії, фактори впливу воєнних дій, економічна криза тощо.

У садівництві є свої специфічні фактори – адже ця галузь веде свою діяльність з використанням багаторічних насаджень, що ростуть на одному місці протягом тривалого часу. Садівництво, як і кожна окрема галузь виробництва має свої суттєві особливості, притаманні вони і садівництву: покажемо ряд специфічних рис, котрі впливають на їх конкурентоспроможність галузі [15]:

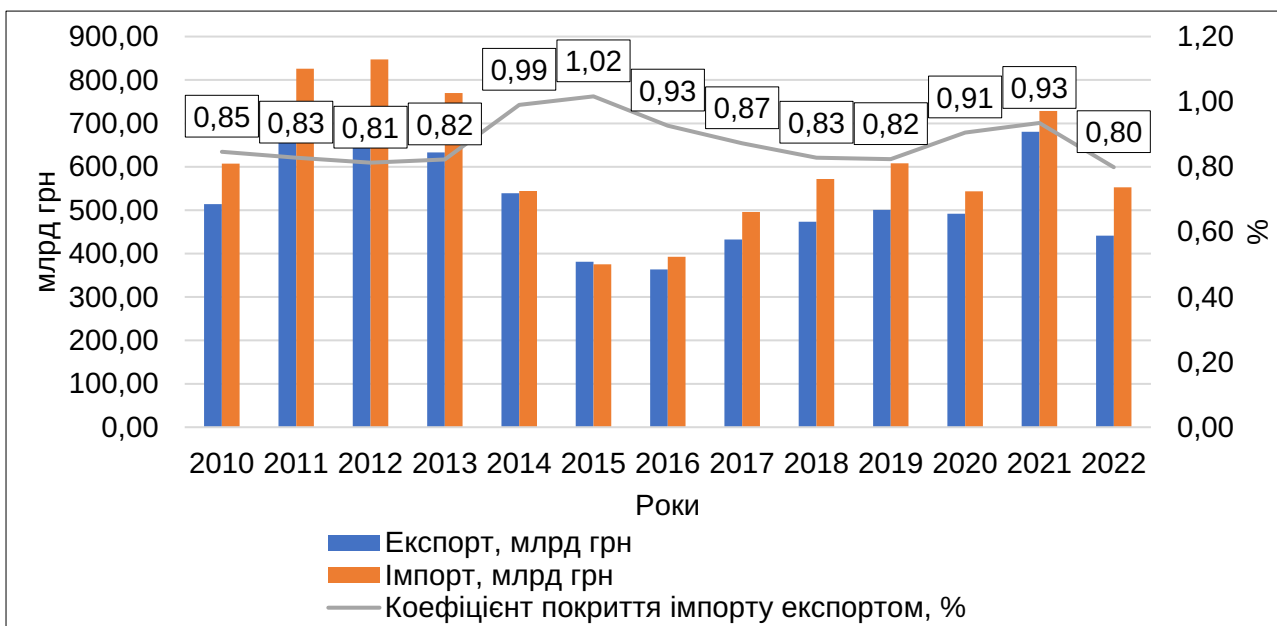

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі, 2010–2022 рр., млрд грн
Джерело: розраховано та сформовано авторами на основі [14]

Таблиця 1

Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств галузі садівництва

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
Науково-технічний потенціал	Стан економіки (Економічні умови)
Виробничий потенціал	Умови ведення бізнесу
Виробничі потужності	Конкурентне середовище (Конкуренція на ринку)
Маркетинговий потенціал (розвинена маркетингова стратегія)	Державна політика та підтримка
Фінансовий потенціал	Кадровий потенціал
Система управління	Глобалізація
Інноваційний потенціал	Ринкові умови та попит на садівничу продукцію
Використання сучасного обладнання та сучасних технологій вирощування та догляду за садовими культурами	Природно-кліматичні умови (фактори)
Забезпечення ланцюгів постачання та управління запасами	Торговельні відносини
Якість продукції та цінова політика	Технологічні зміни
Наявність якісного посадкового матеріалу	Тарифи та мита

Джерело: сформовано авторами на основі проаналізованої літератури

Таблиця 2

Фактори впливу на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств

Рівень впливу		
Макрорівень	Мезорівень	Мікрорівень
Рівень платоспроможного попиту споживачів	Стан інноваційної діяльності	Маркетингова діяльність на підприємстві
Рівень підтримки вітчизняних товаровиробників	Науково-технічний потенціал галузі	Логістична діяльність на підприємстві *
Інституційна політика держави	Інформованість про ринкову кон'юнктуру	Природно-кліматичні та ґрунтові умови *
Науково-технічний прогрес	Підприємства-конкуренти *	Кваліфікація персоналу та рівень його мотивації
Інформаційні технології (смайт-технології) *	Матеріально-технічне та фінансове забезпечення підприємств галузі	Матеріально-технічне і фінансове забезпечення підприємства
Фінансова, податкова, кредитна політика держави	Ефективність організації галузі	Інноваційна спроможність підприємства *
Інституційна підтримка інноваційної діяльності *	Умови матеріально-технічного постачання	Обсяги виробництва продукції, витрати, спеціалізація і розмір підприємства
Стандартизація виробництва та маркування продукції *	Рівень забезпечення добривами	Якість сировини, матеріалів, напівфабрикатів *
Соціально-екологічна відповідальність *	Рівень забезпечення засобами захисту рослин *	Рівень інвестування технологій

Примітка: * пропозиція авторів

Джерело: сформовано авторами на основі [18] та власних досліджень

- різко виражена сезонність виробництва та короткий термін придатності деяких видів продукції;
- біологічні особливості плодкових та ягідних культур;
- висока залежність від погодних, природно-кліматичних умов;
- тривалий період окупності інвестицій та необхідність значних капітальних вкладень;
- хоча продукція галузі садівництва має велику кількість незамінних вітамінів, проте це не є продуктами першої необхідності і вони не купуються як обов'язкові;
- через різні періоди вступу в пору плодоношення та самого плодоношення, складно сформувати базу даних по кожному із видів насаджень, продукції, а так як галузь не завжди високорентабельна і досі відчутною є періодичність у плодоношенні, впроваджувати нові досягнення інформаційних технологій, цифровізації розробники таких технологій не поспішають.

Висновки. Питання конкурентоспроможності як дефініція вивчається вченими та розглядається практиками досить давно, але з кожним новим періодом часу настають нові виклики та проблеми, вирішення котрих вимагає нових підходів до вивчення цієї категорії також.

Теоретичні засади конкурентоспроможності підприємств дають змогу цим підприємствам, в тому числі і в садівництві, розробити ефективну стратегію розвитку та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку. Важливим фактором успіху є комплексне врахування внутрішніх та зовнішніх факторів, а також постійне вдосконалення та інноваційний розвиток.

Підвищення конкурентоспроможності підприємств садівництва – це постійний процес, який потребує значних зусиль та ресурсів. Проте, це єдиний шлях до успішного розвитку та виживання в умовах жорсткої конкуренції на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мануйлович Ю. М. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства. *Marketing and Management of innovations*. 2013. № 4. С. 274–282.
2. Семикіна М. В., Смірнов О. О. Конкурентоспроможність персоналу підприємства: теорія і практика регулювання: монографія. Кіровоград : Видавництво «КОД», 2008. 208 с.
3. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: монографія. Дніпропетровськ : Видавництво «ДУЕП», 2006. 276 с.
4. Чіков І. А. Конкуренція: теоретичні підходи до розуміння сутності поняття. *Агросвіт*. 2019. № 10. С. 74–80.
5. Гончарук І. В., Томашук І. В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4. С. 7–24.
6. Гончарук І. В., Томашук І. В. Вплив інноваційних процесів на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 1. С. 30–47.
7. Хаєцька О. П. Конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах інноваційного середовища. *Бізнес-навігатор*. 2022. Вип. 2 (69). С. 101–107.
8. Кононенко Р., Яцун А. Формування конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах євроінтеграції. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2023. № 5. С. 396–400.
9. Томчук О. В., Поліщук Н. О. Проблеми конкурентоспроможності аграрних підприємств України під час воєнного стану. *Економіка і організація управління*. 2023. № 4 (52). С. 5058.
10. Багорка М., Юрченко І. Формування системи маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2024. Вип. 26, С. 32–37.
11. Chikov I., Khaietska O., Okhota Yu., Titov D., Prygotsky V., Nitsenko V. Modeling of the synthetic indicator of competitiveness of agricultural enterprises: a methodological approach to the use of neural network tools. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. № 5 (52). P. 222–242.
12. Chikov I. A., Koliadenko S. V., Supryhan V. A., Tabenska O. I., Nitsenko V. S., Holinko O. V. Smart contracts and business process automation: the technical aspect. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2023. № 5. P. 186–192.
13. Chikov I., Radko V., Marshalok M., Tepliuk M., Petrenko O., Sharko I., Sitkovska A. Economic development of agricultural food enterprises on an innovative basis. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 1 (42). P. 98–106.

14. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами (1996–2022). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.01.2024).
15. Кривешко О. В., Сідун П. В. Чинники формування конкурентоспроможності підприємств та кластерів. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2011. № 720. С. 180–188.
16. Коваленко Н. В., Мізюк С. Г. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: сутність, основні складники та джерела формування конкурентних переваг. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 2 (13). С. 26–30.
17. Чіков І. А. Фактори підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК на основі інноваційних перетворень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, серія «Економіка і управління»*. 2018. Т. 29 (68). № 5. С. 113–117.
18. Пахуча Е. В. Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6475> (дата звернення: 11.01.2024).
19. Коляденко С.В. Процеси становлення та проблеми управління ланцюгами постачання в сучасних умовах діджиталізації. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 3 (61) С. 7–26.

REFERENCES:

1. Manuilovych Yu. M. (2013) Doslidzhennia sutnosti ta traktuvannia poniattia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [The study of the nature and interpretation of enterprise's competitiveness concept]. *Marketing and Management of Innovation*, no. 4. pp. 274–282.
2. Semykina M. V., Smirnov O. O. (2008) Konkurentospromozhnist personalu pidpriemstva: teoriia i praktyka rehuliuвання: monohrafiia [Competitiveness of enterprise personnel: theory and practice of regulation: monograph]. Kirovohrad : Vydavnytstvo «KOD», 208 p.
3. Pavlova V. A. (2006) Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka ta stratehiia zabezpechennia: monohrafiia [Competitiveness of the enterprise: assessment and strategy of provision: monograph]. Dnipropetrovsk : Vydavnytstvo «DUEP», 276 p.
4. Chikov I. A. (2019) Konkurentsii: teoretychni pidkhody do rozuminnia sutnosti poniattia [Competition: theoretical approaches to understanding the essence of the concept]. *Ahrosvit*, no. 10, pp. 74–80.
5. Honcharuk I. V., Tomashuk I. V. (2022) Formuvannia stratehii ekonomichnoho rozvytku silskohospodarskoho pidpriemstva dlia pidvyshchennia yoho konkurentospromozhnosti [Development of an agricultural enterprise's economic development strategy to increase its competitiveness]. *Economy, finances, management: topical issues of science and practical activity*, no. 4, pp. 7–24.
6. Honcharuk I. V., Tomashuk I. V. (2023) Vplyv innovatsiinykh protsesiv na pidvyshchennia konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Influence of innovative processes on increase of competitiveness of agricultural enterprises]. *Economy, finances, management: topical issues of science and practical activity*, no. 1, pp. 30–47.
7. Khaietska O. P. (2022) Konkurentospromozhnist ahrarykh pidpriemstv v umovakh innovatsiinoho sere-dovyscha [Competitiveness of agricultural enterprises in terms of innovation environment]. *Business Navigator*, vol. 2 (69), pp. 101–107.
8. Kononenko R., Yatsun A. (2023) Formuvannia konkurentospromozhnosti ahrarynoho sektoru v umovakh yevrointehratsii [Formation of competitiveness of the agrarian sector in the context of eurointegration]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 5, pp. 396–400.
9. Tomchuk O. V., Polishchuk N. O. (2023) Problemy konkurentospromozhnosti ahrarykh pidpriemstv Ukrainy pid chas voiennoho stanu [Problems of the competitiveness of agricultural enterprises of Ukraine during the time of marital status]. *Economics and Organization of Management*, no. 4 (52), pp. 50–58.
10. Bahorka M., Yurchenko I. (2024) Formuvannia systemy marketynhovoho upravlinnia konkurentospromozhnistiu ahrarynoho pidpriemstva [Formation of a system of marketing management of the competitiveness of an agricultural enterprise]. *Entrepreneurship and Innovation*, vol. 26, pp. 32–37.
11. Chikov I., Khaietska O., Okhota Yu., Titov D., Prygotsky V., Nitsenko V. (2023) Modeling of the synthetic indicator of competitiveness of agricultural enterprises: a methodological approach to the use of neural network tools. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, no. 5 (52), pp. 222–242.
12. Chikov I. A., Koliadenko S. V., Supryhan V. A., Tabenska O. I., Nitsenko V. S., Holinko, O. V. (2023) Smart contracts and business process automation: the technical aspect. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, no. 5, pp. 186–192.

13. Chikov I., Radko V., Marshalok M., Tepluk M., Petrenko O., Sharko I, Sitkovska A. (2022) Economic development of agricultural food enterprises on an innovative basis. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 1 (42), pp. 98–106.
14. Dynamics of the geographical structure of foreign trade in goods (1996–2022). Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed January 04, 2024).
15. Kryveshko O. V., Sidun P. V. (2011) Chynnyky formuvannia konkurentospromozhnosti pidpriemstv ta klasteriv [Factors of competitiveness formation of enterprises and cluster]. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*, no. 720, pp. 180–188.
16. Kovalenko N. V., Miziuk S. H. (2019) Mizhnarodna konkurentospromozhnist pidpriemstva: sutnist, osnovni skladnyky ta dzherela formuvannia konkurentnykh perevah [International competitiveness of the enterprise: essence, main compounds and sources for competitive advantages]. *Pryazovskyi economic herald*, vol. 2 (13), pp. 26–30.
17. Chikov I. A. (2018) Faktory pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv APK na osnovi innovatsiinykh peretvoren. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, series «Economy and Management»*, vol. 29 (68), no. 5, pp. 113–117.
18. Pakhucha E. V. (2018) Vplyv vnutrishnikh i zovnishnikh faktoriv na konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv [Influence of internal and external factors on the competitiveness of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika*, no. 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6475> (accessed January 11, 2024).
19. Koliadenko S. V. (2022) Protsesy stanovlennia ta problemy upravlinnia lantsiuhamy postachannia v suchasnykh umovakh didzhytalizatsii. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy, finances, management: topical issues of science and practical activity*, no. 3 (61), pp. 7–26.